

שילוב לימודים אקדמיים בהכשרת היסוד בקורס קצינים

קצין לוחם אקדמאי

צוערים בבה"ד 1. הכשרת הקצונה הלוחמת בצה"ל היא הגורם המרכזי המעצב את המשתנים המשפיעים על קבלת ההחלטות בו

לידע האקדמי יש תרומה מכרעת לשיפור יכולות ההובלה של הקצינים. השילוב של ידע תיאורטי רחב, חשיבה מעמיקה עם פיתוח כלים חשיבתיים מגוונים מחולל שינויים חיוביים בתכונות החיוניות לכל קצין

משתנים רבים אחרים. משתנים חיצוניים ובהם לחץ הזמן שבו נתון מקבל ההחלטה, הפרעות ומכשולים בסביבה שבה הוא נמצא, האויב ומידת העמימות ואי הודאות בנוגע לנתונים. כמו כן קיימים משתנים פנימיים ובהם האמונות והעמדות של מקבל ההחלטה, חוסן נפשי, הכשרה מקצועית, יצירתיות וראייה מרחבית כוללת.

רבות נכתב על הכשרת הקצונה בצה"ל. חלק מן הכותבים מצדדים בהכשרה הקיימת אך מציעים שינויים,³ חלק מהם מציעים יחס ראוי יותר למקצוע הצבאי,⁴ וחלקם דורשים מהפכה של ממש.⁵ מעטים סבורים שהמצב הקיים בהכשרת הקצונה הזוטר בה"ל הוא אופטימלי ושאינן לשנותו.

קיימות שתי גישות עיקריות. הראשונה - גישת ההכשרה המסורתית, שנקרא לה "גישת הפלמ"ח", הגורסת שההכשרה וההסמכה לקצונה במערך הלוחם בארץ הן ייחודיות בעולם, שיש להן יתרונות רבים ושהן הוכיחו את עצמן מאז קום המדינה. הגישה השנייה - גישת

במאמר שכתב הרמטכ"ל החמישי של צה"ל חיים לסקוב במערכות הוא הדגיש את ראייתו בנוגע לתפקיד המפקד: "מהרגע שנכנס קצין לשירות ועד לרגע צאתו מן השירות, עליו להרגיל עצמו ולסגל עצמו ליכולת קבלת החלטות - וליכולת לפקד על ביצוע".¹ כל מפקד מבין את הראייה של לסקוב: היכולת לבצע משימות והיכולת לקבל החלטות נכונות הן קריטיות להצלחה בפקוד. לא פעם נדרשים הקצינים לעשות זאת בתנאי לחץ זמן, אי ודאות, תנאים סביבתיים מורכבים, ולעיתים בתנאים פיזיים קשים. אין הגדרה גורפת של המושג מהי החלטה, אולם לצורך העניין ניתן לקבל את ההגדרה הבאה: החלטה היא תוצאה של תהליך קוגניטיבי הבוחן את המצב הקיים ובו נבחר פתרון או דרך פעולה, מבין כמה חלופות.² תהליך קוגניטיבי מושפע מגורמים שאינם קשורים בהכרח באופן ישיר לחשיבה רציונלית המתאימה למקרה. בנוסף משפיעים עליו

התנגשות הגישות: המפקד המסורתי לעומת המפקד המשכיל והמודרני

"המודל האידיאלי של הקצין הבכיר הוא מפקד הפלמ"ח יגאל אלון" (רא"ל דן שומרון)

לנוכח הדילמות והמאפיינים של קבלת ההחלטות בעידן הנוכחי מתעוררת השאלה איזו הכשרה דרושה לפיקוד הזוטור כדי שיוכל להתמודד עימם בצורה המיטבית. לשם כך יש לבחון קודם כל את הגישות הקיימות להכשרת הקצונה בצה"ל.

הגישה המסורתית. שורשי תהליך הכשרת הקצונה המקובל היום נטועים עוד בתקופה שלפני הקמת המדינה וצה"ל. תפישת ההכשרה החלה להתגבש החל מחזרת העם היהודי לארץ-ישראל ועיצוב דמותו של "היהודי החדש" - עובד האדמה ואיש ההתיישבות שאימץ את עבודת האדמה הנבדל מהיהודי הגלותי, המשכיל והאינטלקטואל שדגל בלימוד ובהשכלה, נמשכה בהיסטוריה של ארגוני המחותרת, ובהם הפלמ"ח, שפעלו בדפוסים לא פורמליים, ולבסוף ההגעה להבנה שכינון המדינה תחת האיום הקיומי הקבוע גוזר את הצורך הביטחוני בצבא המוכשר והמוכן בהווה לכל איום. רצף ההצלחות במלחמות הראשונות והחשש מצבא מקצועי מדי הפכו את העיסוק בשירות הצבאי ליוקרת, אך במקביל לזה שאינו מחייב תקופת הכשרה ארוכה כמקובל בתחומים אחרים.⁸ בהבחנה הדיכטומית הזאת נמצאים שורשי של האתוס האנטי-אינטלקטואלי הצבאי.

החיילים הצעירים זקוקים לזמן רב יותר כדי להסתגל ולהתחשל. הקושי מורכב עוד יותר מכיוון שבצה"ל קיימים מאז הקמתו פערי גיל קטנים בין המפקדים הזוטרים לפקודים

על אף האמור, יש הגורסים כי תהליך ההכשרה של הקצין הלוחם בצה"ל אינו נמשך חצי שנה וגם אינו מסתיים בסוף ההשכלה החילית שאותה הוא מחויב לעבור לאחר קורס הקצינים בבה"ד 1, אלא מתחיל ביום הגיוס שלו. כבר במהלך הטיروנות הוא נבחן על-ידי מפקדיו אם הוא מתאים להיות מפקד. בהמשך הזמן תורמים להכשרתו קורס מפקדי כיתות וניסיון בפעילות מבצעית. בשלבים האלה הוא נבחן אם הוא מתאים לצאת לפרק האחרון של הכשרת הקצין - קורס קצינים. הקצין המסיים את הפרק האחרון של הכשרת הקצונה עובר תהליכים של מיון, הכשרה טכנית, הכשרה מנטלית להתמודד עם לחצים צפויים בתפקיד המפקד וצובר ידע רב מהתנסות תחת פיקוח של מפקדים בכירים ממנו.

המקצוע הצבאי הוא בעיקרו מקצוע של עשייה, ורוב הידע הדרוש בו, בוודאי בתפקיד הפיקוד הזוטור, הוא ידע מעשי ויישומי. מסלול ההכשרה הקיים מבטיח שבניגוד למקביליו בצבאות של מדינות המערב, ילמד הקצין את רוב הטכניקות, התרגולות והתפישות מניסיונו: מחוויות

סא"ל בוריס שוסטר, מפקד פלגת 916

ההכשרה האקדמית הגורסת שלנוכח ההתפתחויות בשדה הקרב, השינויים והתמורות בחברה יש לשנות את ההכשרה ולשלב בה יסודות אקדמיים איתנים כך שהקצינים הלוחמים יתפתחו לא רק דרך פריזמת המקצוע הצבאי בהיבטיו המעשיים.

הכשרת הקצונה הלוחמת היא הגורם המרכזי המעצב את המשתנים המשפיעים על קבלת ההחלטות בצה"ל. במאמר הזה אציג נקודת ראות אחרת לדיון המתמשך בכל הנוגע להכשרתם של הקצינים ולמוכנותם לאתגרים העומדים בפניהם, זאת בלי לפגוע במודל צבא העם.

אתגרי הקצין הלוחם בצה"ל

"כי המפקד הזוטור - הוא דרג הפיקוד הקובע לפני הכול את ההצלחה או אי-ההצלחה במגע קרב עם האויב" (רא"ל חיים לסקוב)

השגרה המבצעית מציבה אתגרים מורכבים לקצינים ביחידות השדה - בין היתר פעילות בט"ש התקפית והגנתית כמו פיקוד על מחסומים, סיורי גבולות, מעצרים והתמודדות עם הפרות סדר. כל אלה מצריכים תעצומות נפש, אך לא פחות מכך, מתן מענה נכון לבעיות תוך שימוש בבסיס נרחב של ידע מקצועי וערכי כאחד. החל מן היום שבו מקבל הקצין את דרגתו ונכנס לתפקידו הפיקודי הראשון, הציפייה ממנו היא להתמודד לא רק עם דילמות פיקודיות מול לוחמים אלא להתמודד נכון עם דילמות אתיות שאליהן הוא נקלע מתוקף תפקידו. דילמות מן הסוג הזה אינן ייחודיות לאוכלוסייה קרבית מסוימת. כך נדרשים לקבל החלטות ערכיות הן קצין היבשה מול אוכלוסייה ביהודה ושומרון, הן הטייס הנמצא מול מטרה שעליו לתקוף והן החובל הפועל בים מול האוכלוסייה ברצועת עזה.

על-פירוב, הקצין ביחידות השדה אינו פועל לבדו אלא יחד עם הלוחמים שעמם הוא משרת ושעליהם הוא מופקד. יש שיטענו שבשנים האחרונות רתימה והנעה של לוחמים לביצוע משימות מורכבות, הכרוכות בסיכון חיים ודורשות התמודדות מנטלית, נהפכו למורכבות יותר עבור הקצינים הצעירים.

הסיבות העיקריות למורכבות הן התמורות הטכנולוגיות שמשנות את הדפוסים החברתיים ומנגישות את הפרט למידע עצום ולמגוון דעות ברשתות חברתיות, ואף לשינויים בסדרי העדיפויות החברתיים. הנוער המרכיב את שדרת הלוחמים ביקורתי יותר, בין היתר בשל ההבנה שעומדות לרשותו אפשרויות רבות היוצרות תחושה שיש לו רשת ביטחון חברתית וירטואלית.⁹ כתוצאה מכך החיילים הצעירים זקוקים לזמן רב יותר כדי להסתגל ולהתחשל. הקושי מורכב עוד יותר מכיוון שבצה"ל קיימים מאז הקמתו פערי גיל קטנים בין המפקדים הזוטרים לפקודים. לדוגמה, מפקד המחלקה צריך להוביל לוחמים הצעירים ממנו בפחות משנתיים.

מעשיות ולא מתרשימים על הלוח או בספר. ניסיונו ביחידות השדה מעצב את יכולת הלחימה של הקצין מכיוון שאין די בידע התיאורטי. כאשר הקליעים והרסיסים מתעופפים מסביב, נמדד המפקד ביכולתו להתגבר על הפחד, לקבל החלטות נכונות ולהפגין מנהיגות שתאפשר גם לפקודים להתגבר על תחושותיהם הקשות ולבצע את המשימה.⁹

גישת ההכשרה האקדמית. ייתכן שמלחמת יום הכיפורים, ומסקנות ועדת אגרנט שהוקמה אחריה כדי לחקור אותה, סימנו את הסדק הראשון בתפישה האנטי־אקדמית, והצביעו על המחיר שמשלם צבא המבוסס על העקרונות האלה. בהתייחסה לנושא החשיבה הצבאית כתבה ועדת אגרנט: "בחשיבה הצבאית בולטים סימנים של חלל מבחינת שתי פעילויות של יכולת: האחד, שיקול - היכולת לנתח ולשפוט, להעריך ולשקול כדי להחליט. השני, יצירתיות - היכולת לחזות, לראות מראש ולחולל רעיונות".¹⁰ הכלים האקדמיים הם אלה שמאפשרים לנו לאסוף את כלל הניסיון הצבאי בצה"ל ובצבאות אחרים, להשוות אותו למציאות הצפויה בקרב הבא ולנסות לייצר

הכלים האקדמיים הם אלה שמאפשרים לנו לאסוף את כלל הניסיון הצבאי בצה"ל ובצבאות אחרים, להשוות אותו למציאות הצפויה בקרב הבא ולנסות לייצר את המציאות ולהתאים לה את הידע שלהם כדי לבצע את המשימה

את הידע הדרוש למפקדים כאשר יוטל עליהם לבחון את המציאות ולהתאים לה את הידע שלהם כדי לבצע את המשימה. היכולת לעשות את הדברים האלה תלויה בכך שיהיה בידי המפקד בנק ידע עשיר במגוון רחב של תחומים. חלק מן הידע הזה קשור לדיסציפלינות לאו דווקא צבאיות, ובהן מדעי החברה, מדעי הרוח ומדעים מדויקים.¹¹ לקחי ועדת וינוגרד, שמונתה כדי לבדוק את אירועי מלחמת לבנון השנייה, הצביעו על הצורך לראות בקצונה מקצוע המחייב הכשרה מתמשכת במגוון רחב של תחומים.¹² כבר ב־2007 גובשה התפישה להכשרת הקצונה בצה"ל, שבה נבחנו כלל ההכשרות לפי קריטריונים ערכיים חדשים: היכולת להקנות השכלה צבאית כללית, מידת השפעתה על הטווח הארוך והאפקטיביות שלה בהכנת הקצין לא רק לתפקיד הבא שלו, אלא לרצף התפקידים שצפויים לו בהמשך דרכו.¹³ מתעוררת השאלה: האם הקצינים האוטרים במערך הלוחם מקבלים את ההכשרה שלהם לנוכח התפישה הזאת? התשובה אינה חד־משמעית.

קורס חובלים - מודל ההכשרה של הקצין הלוחם בחיל הים

על אף השוני בין אופי השירות של הקצין הלוחם, שזה עתה סיים קורס חובלים והתייצב בכלי השיט, ובין קצין היבשה שהוצב ביחידתו, יש לא מעט מאפיינים דומים, בעיקר בהיבטים פיקודיים. משמעות

הדבר היא שיש מכנה משותף להכשרות שעל שני הקצינים לקבל. תהליך ההכשרה המשולב של חובל כולל ארבעה רכיבים: מקצועי, ערכי, פיקודי ואקדמי.

את ניצני הבנת החשיבות של שילוב תכנים אקדמיים בהכשרת הקצין הימי ניתן לראות בסיכומי דיון ועדות כבר בתחילת שנות ה־2000, אך בפועל המחזור הראשון שסיים את קורס החובלים בשילוב לימודים אקדמיים היה ב־2006. כבר במהלך 2008 הושלם התהליך, וכל הקצינים האוטרים בכלי השיט והצוללות היו בוגרי לימודים אקדמיים מטעם אוניברסיטת חיפה. התואר הנלמד כיום הוא תואר ראשון במדעי המדינה - במסגרת שלב נפרד שנמשך כתשעה חודשים. שלב הלימודים האקדמיים מתקיים באמצע הקורס - לאחר פרקי ההכשרה המקצועית והפיקודית הבסיסית ולפני ההסמכות המקצועיות המתקדמות. נוסף על מקצועות מדעי המדינה משולבים בלימודים קורסים של המקצוע הצבאי וכן סדנאות לפיתוח הקצין - כל אלה באמצעות סיורים, הדרכות מורשת קרב והרצאות בנושאים מגוונים.

תרומת האקדמיה לעיצוב הקצין הימי

במהלך 2015 הוקמה ועדה לבחינת שלב של לימודים אקדמיים בקורס חובלים. על הוועדה הוטל לבחון את הנחיצות של ההכשרה האקדמית ואת תרומתה במסגרת הקורס. במסגרת הוועדה הוקם צוות בחינה, בראשות ענף מדעי ההתנהגות בחיל הים, שמטרתו הייתה לנתח את השפעת ההכשרה הקיימת. הבדיקה נערכה בקרב שלוש אוכלוסיות שונות: מלש"בים, צוערי קורס חובלים וקציני ים בוגרי הקורס.

מלש"בים (מועמדים לשירות ביטחון). השאלונים הועברו לכ־150 מלש"בים בשנת 2015, ולמספר דומה במהלך 2013 (בשנת 2014 לא הועברו שאלונים). מסיכום הממצאים ניתן להסיק כי שילוב לימודים אקדמיים בקורס הוא שיקול מרכזי בקבלת ההחלטה לגיוס לקורס חובלים. כמחצית מן המועמדים סימנו את הלימודים כגורם משפיע בהחלטה. עוד עלה מהנתונים כי המוטיבציה מושפעת במידה רבה מקיום התואר - 49% ציינו שהמוטיבציה שלהם תיחלש אם התואר יבוטל. בנוסף, כ־19% מן הנשאלים ציינו באופן חד־משמעי שללא לימודים אקדמיים הם יעדיפו להתגייס ליחידה אחרת.

צוערי קורס חובלים. השאלונים הועברו ל־80 צוערי הקורס שמילאו אותם באופן אנונימי. מהממצאים עולה שרוב הצוערים בקורס תופשים את התואר באופן חיובי ביותר - 81% מהם רואים בתואר גורם תורם לתפקיד החובל, 86% סברו שיש לו חשיבות. כ־96% מן הנשאלים טענו שהוא תורם לתפישת המסלול כיוקרת. כמו כן, רוב הצוערים העידו שקיום התואר השפיע במידה רבה על המוטיבציה להגיע לקורס, וביטולו יגרום להיחלשות משמעותית של המוטיבציה להצטרף למסלול.

בוגרי קורס חובלים. השאלונים הועברו ל־27 קצינים בוגרי הקורס. מן הממצאים עולה שרוב קציני הים חושבים שתוכני הלימודים תרמו לתפקידם ולמוטיבציה להמשך השירות בחיל. 73% מן הקצינים חשבו ששלב הלימודים האקדמיים תרם להתבגרותם. עוד ניתן לראות שההכשרה האקדמית תרמה באופן מובהק למיתוג מסלול הקצין הימי כמסלול יוקרתי. כל הנשאלים השיבו שהתואר מעלה את רמת האטרקטיביות של המסלול.

צוערים בקורס חובלים. שילוב לימודים אקדמיים בקורס הוא שיקול מרכזי בקבלת ההחלטה לגיוס לקורס חובלים

לאחר מיון הנערך ביחידות יש להוביל שינוי בהכשרה שאותה עוברים הקצינים בבה"ד 1, ולשלב בה תכנים מקצועיים, פיקודיים וחינוכיים לצד השכלה אקדמית. ניתן לשלב השכלה אקדמית עם הכשרה מקצועית רלוונטית הנהוגה כיום.

לסיכום, הממצאים מלמדים על כך שאכן קיימת תרומה משמעותית לשילוב אקדמיה בשני המובנים האלה.¹⁴

כיצד עוד עשויה האקדמיה לתרום?

האם יש קשר בין ההכשרה האקדמית ובין יכולות הפיקוד של הקצינים? בשיחות שנערכו עם מפקדים בדרגים שונים עלה שהעניין המרכזי הוא "שכר הלימוד" הפיקודי בתחילת דרכו של הקצין, הבא לידי ביטוי בטעויות פיקוד המובילות לעיתים לתקלות בהתנהגות ובהתנהלות מול חיילים. כך גם עלה מנתוני נציב קבילות החיילים: רוב קבילות החיילים מוגשות נגד קצינים בדרגות סג"ם וסגן, ורוב הקבילות המתבררות כמוצדקות נגד קצינים בדרגות האלה.

מחד גיסא, יש שיאמרו שהתופעה היא בלתי נמנעת מכיוון שאלה הקצינים המקיימים על-פירוב מגע ישיר ובלתי אמצעי עם החיילים, או כפי שתיאר זאת תא"ל אבי גיל בהתייחסו לסוגיה: "כשאני מכניס את הרכב למוסך, אני יודע שיש סיכוי טוב יותר שלא יטפלו בו כראוי אם יעשו זאת מכונאים חסרי ניסיון".¹⁵ מאידך גיסא - כיצד ניתן לה- פחית את "שכר הלימוד" הפיקודי המתואר? האם הוא יהיה באותו היקף אם הקצינים שלנו יתבגרו ויקבלו כלים חשיבתיים ואישיותיים נוספים? כדי לבדוק את הטענות הנשאלות במאמר הזה נערכה בדי- קה, בשיתוף עם היועץ הארגוני של שייטת 3, בנושא תקלות פיקוד, הבאות לידי ביטוי בקבילות נגד קצינים ביחידה. הבדיקה התמקדה בשתי תקופות נפרדות אך סמוכות:

1. השנים 2006-2007 - התאפיינו בכך שרק כ-25% קצינים היו בוגרי מסלול החובל החדש.
2. השנים 2008-2009 התאפיינו בכך שכל הקצינים הזוטרים היו בוגרי מסלול החובל החדש.

הנתונים מלמדים על כך שחלה ירידה של 23% במספרן של קבילות חיילים שהוגשו וירידה של 29% במספרן של קבילות מוצדקות.¹⁶ מתעוררת השאלה: האם יש קשר ישיר בין שינוי ההכשרה של הקצינים לבין הנתונים האלה, או שיש משתנים מתערבים נוספים? לא נמצא גורם נוסף במשוואה שעשוי היה להשפיע על הממצאים.

מהי בכל זאת תרומת האקדמיה ליכולות הפיקוד של אותם קצינים? ייתכן שהתשובה היא שהקצינים בגרו בשנה. ההתבגרות הקצינים חיזקה את הביטחון העצמי שלהם. בגילאים האלה יש משקל רב לפרק זמן של שנה מכיוון שמדובר בתקופה משמעותית בהתפתחות האדם ובגיבוש זהותו. בנוסף, ייתכן שהתהליך משפיע על תפישת העולם של אותם קצינים, חושף אותם לדעות שונות, מלמד אותם לחשוב על החברה ועל מקומם כקצינים בתוך אותה חברה, מפתח חושים ביקורתיים ונותן עוד זמן יקר להבין איך הם רוצים או לא רוצים לפקד על אנשים.

הצעה למודל צה"לי בפיתוח המפקד הלוחם

יש הסבורים כי עלינו לבחור בין הגישות - אקדמיה לקצינים שאלה מתקבלים האנשים המתאימים, לאחר תהליך מיון של המלש"בים, והאיכותיים ביותר או המשך הגישה המסורתית הנהוגה כיום. ואולם, אין בהכרח צורך להכריע בין הגישות ויש לשלב ביניהן. כלומר, יש להמשיך ולבחור את קציני העתיד מתוך היחידות שבהן משרתים החיילים המהווים את פוטנציאל הקצונה, מכיוון שיתרונה העצום של השיטה הוא ביכולתה לזהות את המתאימים ביותר על סמך ניסיון והתנסות בפועל כחיילים וכמפקדים זוטרים, ולא רק על סמך מבחנים עיוניים ופיזיים מקדימים. עם זאת, לאחר מיון הנערך ביחידות יש להוביל שינוי בהכשרה שאותה עוברים הקצינים בבה"ד 1, ולשלב בה

תכנים מקצועיים, פיקודיים וחינוכיים לצד השכלה אקדמית. ניתן לשלב השכלה אקדמית עם הכשרה מקצועית רלוונטית הנהוגה כיום. בנוגע לעיתוי הלימודים - יש לעבור להכשרה אקדמית כבר לאחר סיום ההכשרה במגמת "להב" בבה"ד 1, ולהתחיל בלימודים אקדמיים בתוך שנה. זאת כנהוג בקורס טיס ובקורס חובלים - עיתוי שמוכיח את עצמו היטב עד כה.

לאחר סיום מוצלח של הלימודים יש להכשירם למקצוע הייעודי במסגרת ההשלמה החילית, ובהתאם למערך שאליו הם משתייכים. באשר לנושא התואר הנלמד - יש לחשוב ולבחור את הנושא העשוי לתרום באופן מקסימלי ליכולותיו של קצין, ולא בהכרח על-פי התמורה המידית שתהיה ללימודים הללו לאחר שחרורו של הקצין. זה קו המחשבה שהנחה את קברניטי זרוע הים לבחור את מדעי המדינה כתחום המרכזי בלימודים - זאת בשילוב קורסים נוספים ממדעי החברה, הרוח ומן המקצוע הצבאי כתחום המרכזי ללימודים.

האתגרים העולים מן ההצעה

מדוע לא קרה הדבר עד עכשיו? התשובות וההנחות הן מגוונות ויש להן סיבות טובות. אפרט להלן את המרכזיות והמהותיות שבהן, ואנסה להציע פתרונות כדי שהתהליך יהיה ישים.

הארכת שירות הקבע במוטיבציה להיות קצין. הארכת תהליך ההכשרה תחייב את הארכת שירות הקבע, והדבר עלול לפגוע במוטיבציה. ואולם, לדעתי, ההיפך הוא הנכון. על-פי העובדה שנעשתה בזרוע הים ניתן לראות באופן מובהק שהמוטיבציה לגיוס לקורס חובלים בקרב אוכלוסיית המלש"בים והצוערים מושפעת באופן ניכר מכך שקיימת אופציה ללימודים אקדמיים. זאת על אף העובדה שהקורס מחייב חתימה על כ-4.5 שנות קבע. נראה שההנחה שהדבר יפגע במוטיבציה מבוססת גם על נקודת ראות עכשווית ואין

בה ראייה עם חזון. הארכת שירות הקבע תוביל לצמצום מספרם של הקצינים שנצטרך להכשיר בכל שנה, ובכך יהפוך מוסד הקצונה ליוקרתי יותר. כמו כן היא תאפשר לעשות מיון איכותי יותר. שינוי המעמד שצפוי להתרחש בעקבות התהליך לא רק שלא יפגע במוטיבציה אלא אף עשוי להגביר אותה.

העלאת הרף האקדמי תגרום לאוכלוסיות גדולות להיות מודרות משורות הקצינים הלוחמים. לדעתי, ההנחה אינה נכונה, שכן יש אנשים שיש להם פוטנציאל רב להיות קצינים על אף שלא הצליחו בלימודים בבית-הספר. אחד היתרונות של צה"ל בתור צבא העם הוא היכולת למוביליות חברתית. אדם יכול לעבור משכבה חברתית אחת לאחרת. את היכולת הזאת ניתן לממש בעיקר בקורס הקצינים שמקדם ובוחן את היכולות המקצועיות והפיקודיות של הקצין העתידי ללא קשר למוצאו החברתי. יש קצינים רבים, אף בכירים מאוד, שסיימו את לימודיהם בבית-הספר בקושי וללא תעודת בגרות, והצליחו להתקדם הודות לקורס הקצינים.

עם הסוגיות האלה בדיקת התמודדו גם בזרוע הים. גם כיום יש צוערים עם פוטנציאל מנהיגותי רב, שמסיבות כאלה ואחרות לא הצטיינו בלימודים בבית-הספר. האם הדבר משפיע על הישגיהם האקדמיים? התשובה היא כן, אך עם זאת מעולם לא נכשל אף צוער בלימודיו האקדמיים בקורס חובלים. יתרה מזו, הציון המינימלי המוגדר הוא 70, והממוצע הרב-שנתי הוא כ-84. נראה שהלימודים בקבוצות קטנות עם אנשים דומים, בסביבה חברתית ופיקודית תומכת, עם חברים לנשק ועם אנשים שרוצים בהצלחתך - גורמים להצלחה במהלך שנים.

יש לזכור שהלימודים האקדמיים אינם בהכרח חסם להמשך המסלול. המהות המרכזית בקורס קצינים היא פיתוח יכולות מנהיגות לצד כישורים מקצועיים, והאקדמיה מסייעת בכך. על אף האמור,

לוחמי חי"ר בפעולה. המקצוע הצבאי הוא בעיקרו מקצוע של עשייה, ורוב הידע הדרוש בו, בוודאי בתפקיד הפיקוד הזוטר, הוא ידע מעשי יישומי

אם בכל זאת יקרה מצב שבו צוער אינו מסוגל ללמוד, יש להניח שבמסגרת ועדת הערכה פרטנית יצטרכו מפקדיו להחליט אם לתת לו הזדמנות נוספת.

מדוע אנחנו זקוקים לכל זה אם יש כבר את המלט"ק? המהלך אכן יפגע במתכונת הנהוגה היום, שבה חלק מן המ"פים לומדים במכללה לפיקוד טקטי במסגרת המכללות, וחלק מהם יצטרכו לחכות ולפגוש את האקדמיה לקראת גיל 30. צה"ל זקוק לשינוי בהכשרת הקצונה הלוחמת מכיוון שהלימודים בשלב מאוחר כל-כך אינם נותנים את המענה הנכון לסוגיות שהוצגו במאמר. בבסיס ההנחה עומדת הקביעה שכל קצין לוחם בצה"ל ראוי שיהיה בוגר האקדמיה לקצונה בבה"ד 1, קורס חובלים או קורס טיס.

הלימודים האקדמיים אינם בהכרח חסם להמשך המסלול. המהות המרכזית בקורס קצינים היא פיתוח יכולות מנהיגות לצד כישורים מקצועיים, והאקדמיה מסייעת בכך

המהלך ייצור פער מעמדי בין הקצונה הלוחמת ליתר הקצינים תומכי הלחימה. הסוגיה הזאת היא מרכזית, ורוב המאמרים שנכתבו על הנושא מנסים לעשות זאת במקסימום תקינות פוליטית - שהרי קצין הוא קצין. בשורה התחתונה - הכול עניין של השקעה תקציבית, וייתכן שיש היגיון להעביר למתכונת הזאת את כל הקצינים בצה"ל. בלי לפגוע באף אחד - מי שבאמת זקוק לשינוי הם קודם כול האנשים המובילים את הלוחמים בקרב. האוכלוסייה הזאת היא ליבת הצבא, ובפועל ראוי להתחיל בהם כל שינוי מהפכני.

תואר דומה במתכונת הנוכחית מועבר במלט"ק בשנתיים. איך אפשר לעשות זאת בשנה? גם בקורס חובלים וגם בקורס טיס השכילו, בשיתוף עם האוניברסיטאות, לתרגם חלק גדול מן התכנים המקצועיים למתכונת אקדמית המאפשרת לקבל נקודות זיכוי. כך, צוער בקורס חובלים נדרש ללמוד 90 נקודות כדי לקבל תואר ראשון, ולא 120 כנהוג בלימודים הרגילים לתואר ראשון.

מהיכן יגיע הכסף? מדינת ישראל תצטרך להשקיע לא רק בלימודים אקדמיים ובתשתיות הנדרשות לכך, אלא גם בהארכת שירות קבע ובצמצום הזמן שכל קצין תורם בשירות החובה שלו. התשובה לכך היא שאין מדובר רק בצורכי הצבא, אלא בחזון ישראלי של צבא העם והשפעתו על החברה. מדובר בפרויקט לאומי חשוב שיתרום לא רק לצה"ל, אלא לחברה כולה. קצין תורם לא רק לצה"ל אלא גם למדינת ישראל, והוא יהיה מוביל בחברה גם לאחר שחרורו מן הצבא. בחינת המנהיגים בחברה - הן במגזר הציבורי והן במגזר הפרטי - מוכיחה עד כמה מוסד הקצונה הוא גורם חשוב ומשפיע במציאות הישראלית.

סיכום

הקצונה בצה"ל אינה מקצוע ככל המקצועות האחרים, אלא שליחות המחייבת לימוד מעמיק של התיאוריה והפרקטיקה, זאת בשילוב עם פיתוח והעצמה של תכונות אישיותיות הנדרשות לתפקיד. לשליחות

הזאת יש מטרה מרכזית אחת - הובלת חיילים לביצוע משימות במסגרת הגנת המדינה. לידע האקדמי יש תרומה מכרעת לשיפור יכולות ההובלה של הקצינים. השילוב של ידע תיאורטי רחב, חשיבה מעמיקה עם פיתוח כלים חשיבתיים מגוונים מחולל שינויים חיוביים בתכונות החיוניות לכל קצין. ידע רחב מעניק תחושת פרופורציה, והאתגר הלימודי בפני עצמו הוא תהליך מחשל. מודל הכשרת הקצונה הזוטר בשילוב עם לימודים אקדמיים הוכיח את עצמו בחיל האוויר ובחיל הים. אמנם מספרם של בוגרי התוכניות האלה אינו גדול, אך ניתן להפיק מכך לקחים.

עם זאת, אין פירוש הדבר שניתן להוביל באופן מידי ופשוט תהליך דומה בזרוע היבשה. מעבר לראייה בעלת חזון ולאומץ שאנו כאנשי צבא זקוקים לו כדי להוביל מהלך דרמטי כל-כך - אנו זקוקים לחבר למהלך את החברה הישראלית כולה, כדי שתוכל להכיל שינוי רחב היקף ומשמעותי בצה"ל. אבי גיל, לשעבר מפקד בה"ד 1, אמר בעניין הזה: "בית-הספר לקצינים הוא של העם כולו. גם אדם שסיים את קורס הקצינים לפני 40 שנה הוא קצין לנצח, כי ככה הוא רואה את עצמו".¹⁷

ההערות למאמר הזה מתפרסמות באתר הוצאת מערכות.

